
Antikapitalistická mentalita

(Excerpt knihy)

Ludwig von Mises

Ekonom Ludwig von Mises vo svojej knihe Antikapitalistická mentalita ukazuje korene a dôsledky odporu bežných ľudí a intelektuálov voči kapitalizmu. Kapitalizmus je často vnímaný ako veľké zlo, v ktorom podnikatelia žijú na úkor pracujúcich a nespravodlivo ich tak oberajú o plody ich práce. Ako však ukazuje kniha Antikapitalistická mentalita, pravda je presne opačná. Pokrok, ktorý zvýšil produktivitu práce a tým aj mzdy, neprišiel sám od seba. Ako hovorí Ludwig von Mises, tento pokrok je výlučným dôsledkom väčšej akumulácie kapitálu. Kniha Antikapitalistická mentalita Ludwiga von Mises tak poukazuje na to, že radšej než vymýšľať spôsoby, ako bohatstvo prerozdeliť, by sme mali hľadať spôsoby, ako umožniť, aby bolo čo najviac bohatstva vytvoreného.

Antikapitalistická mentalita - Úvod

Nahradenie predkapitalistických metód hospodárskej správy kapitalizmom znásobilo počet ľudí a bezprecedentne zvýšilo priemernú životnú úroveň. Krajiny dnes prosperujú o to viac, o čo menej v minulosti kládli do cesty prekážky slobodnému podnikaniu a individuálnym iniciatívam. No napriek tomu mnohí ľudia, obzvlášť intelektuáli, nenávidia kapitalizmus. Podľa nich kapitalizmus priniesol len škody a biedu a ľudia už dnes nie sú takí šťastní ako počas starých dobrých čias pred priemyselnou revolúciou. To všetko podľa nich preto, lebo väčšina ľudí živorí v tieni vykorisťujúcich bezohľadných individualistov, ktorí nevyrábajú skutočne užitočné veci, ale len to, čo im prinesie najvyšší zisk. Podľa týchto intelektuálov aj dobré veci v dnešnej dobe vznikli nie vďaka kapitalizmu, ale napriek nemu. Úlohou tejto knihy je analyzovať tieto antikapitalistické tendencie a objaviť ich korene a dôsledky.

Sociálne charakteristiky kapitalizmu a psychologické príčiny jeho urážania

Zvrchovaný spotrebiteľ

Charakteristickou črtou moderného kapitalizmu je masová výroba tovarov určená na spotrebu pre bežnú populáciu. Výsledkom je tendencia neustáleho zlepšovania priemernej životnej úrovne. Obyčajný človek je v kapitalizme zvrchovaným spotrebiteľom, ktorý svojím nakupovaním alebo zdržaním sa nakupovania v konečnom dôsledku rozhoduje o tom, čo má byť vyrábané a v akej kvantite a kvalite. Obchody a továrne, ktoré sa sústreďujú exkluzívne alebo primárne na dopyt bohatých po luxusných tovaroch, hrajú v trhovej ekonomike len vedľajšiu úlohu.

Toto je radikálna zmena, ktorú priniesol kapitalizmus. Tí bežní ľudia, ktorí boli v minulých dobách otrokmi alebo nevoľníkmi, bedármi alebo žobrákmi, sa stali kupujúcou verejnosťou, o pozornosť ktorej sa zaujímajú podnikatelia. Oni sú zákazníkmi, ktorí majú „vždy pravdu“ a v ich moci je spraviť bohatých dodávateľov chudobnými a chudobných bohatými.

Vďaka ziskovému systému prosperujú tí, ktorí uspeli v napĺňaní potrieb druhých najlepším a najlacnejším možným spôsobom. Bohatstvo je možné získať len slúžením zákazníkom. Kapitalista o svoje peniaze príde, ak ich nedokáže investovať tam, kde najlepšie uspokojujú potreby verejnosti. Ide o každodenné verejné hlasovanie, v ktorom každý cent dáva spotrebiteľom právo hlasovať o tom, kto má vlastniť a riadiť továrne, obchody a farmy.

Toto predstavuje moderný koncept slobody. Každý dospelý by mal mať slobodu riadiť si svoj život podľa svojich vlastných plánov, namiesto toho, aby bol plánovacími autoritami donútený plniť cudzie plány. Slobodu

jednotlivca v takom prípade neobmedzujú násilie alebo hrozby násilia iných ľudí, ale fyziologická štruktúra jeho tela a nevyhnutná vzácnosť výrobných faktorov.

Túžba po ekonomickom zlepšení

V kapitalizme si bežný človek užíva pohodlie, ktoré bolo po celé veky neznáme aj tým najbohatším ľuďom. Len málo ľudí žijúcich v krajinách s relatívne vysokou ekonomickou slobodou si navyše uvedomuje, že ich vysoká životná úroveň je nedostupná väčšine ľudí sveta, kde je ekonomická sloboda relatívne nízka.

Statusová spoločnosť a kapitalizmus

Podnikatelia a kapitalisti sú bežne prirovnávaní k aristokratom v statusovej spoločnosti. Základom pre toto porovnanie má byť relatívne veľké bohatstvo týchto ľudí v porovnaní so zvyšnými ľuďmi. No toto porovnanie zanedbáva základný rozdiel medzi zbohatnutím aristokratov a kapitalistov. Bohatstvo aristokrata nie je dôsledkom trhu a nemá pôvod v poskytovaní úžitku spotrebiteľom a nemôže byť odňaté a dokonca ani ovplyvnené žiadnym konaním verejnosti. Naopak podnikatelia a kapitalisti majú svoje bohatstvo výlučne vďaka ľuďom, ktorí podporujú ich podnikanie. O toto bohatstvo tak prídu hneď, ako iní ľudia dokážu slúžiť spotrebiteľom lepšie alebo lacnejšie.

Samozrejme, to neznamena, že o bohatstve týchto ľudí rozhodli nejaké „večné štandardy hodnoty,“ „skutočné zásluhy,“ „vrodené vlastnosti“ a podobne. O bohatstve týchto ľudí rozhodujú len spomínaní spotrebiteľia, ktorí sa rozhodujú podľa svojich vlastných osobných potrieb, túžob a cieľov. O tom je demokratický systém trhu. Zvrchovaní sú zákazníci.

Hnev frustrovanej ambície

V kapitalizme len prospernosť a výsledky rozhodujú o úspechu alebo zlyhaní človeka. Mnohí ľudia, ktorí sú v kapitalizme neúspešní, sa však s týmto faktom nechcú zmieriť a hľadajú vinníkov, ktorí podľa nich môžu za ich neúspech. Títo ľudia sú vo svojich vlastných očiach minimálne rovnako skvelí, efektívni a pracovití ako tí, ktorí sú úspešnejší. Za ich neúspech tak podľa nich môže jedine nespravodlivý ekonomický systém, ktorý neodmeňuje tých najcnostnejších, ale odmeňuje nečestnosť, podvody, vykorisťovanie a bezohľadný individualizmus. V očiach neúspešného človeka tak kapitalizmus dáva na výber len možnosť medzi cnosťou a chudobou na jednej strane a hriechom a bohatstvom na strane druhej. Vďaka Bohu, ako si hovorí tento človek, on si vybral prvú alternatívu.

Hnev administratívnych pracovníkov

Pracovníci v administratíve často preceňujú význam svojej práce. Vidia totiž, že rovnako ako ich šéf, aj oni píšú a čítajú texty iných a podobne sa rozprávajú s inými priamo alebo cez telefón. Títo ľudia si tak často začnú predstavovať, že aj oni patria do podnikateľskej manažérskej elity a porovnávajú svoje úlohy s úlohami ich šéfov. Keďže „pracujú hlavou,“ pozerajú sa s nadradenosťou na manuálnych pracovníkov. Hnevajú sa, že títo manuálni pracovníci často zarábajú viac a sú viac rešpektovanejší ako oni sami.

Aká hanba, hovoria si, že kapitalizmus neodmeňuje „intelektuálnu“ prácu podľa jej „skutočnej“ hodnoty a hýčka jednoduchú drinu „nevzdelaných.“ Títo úradníci si však neuvedomujú, že to ich práca pozostáva z rutinných

úloh, na ktoré stačí jednoduché školenie, zatiaľ čo „ruky,“ ktorým závidia, patria zručným mechanikom a technikom, ktorí vedia zaobchádzať so strojmi a vynálezmi moderného priemyslu. Práve tento kompletne skreslený pohľad na realitu pripravuje týchto úradníkov o náhľad a rozumné argumentovanie.

S podobnými úvahami však prichádzal už Lenin, ktorý sa spolu so svojimi priaznivcami nikdy nič nenaučili o fungovaní trhovej ekonomiky. O kapitalizme tak vedeli len to, čo o ňom hovoril Marx – že je to najhoršie zo všetkých možných ziel. Niektorí z týchto súdruhov sa živili podobnými rutinnými prácami v administratíve súkromných firiem. Ich skúsenosť pozostávala z vyplňania rôznych formulárov, kopírovania listov, zapisovania čísiel do účtovných kníh a podobne – a to sú všetky informácie, ktoré získali o podnikateľských aktivitách. Nečudo, že si mysleli, že tieto „podnikateľské“ aktivity zvládajú lepšie ako ich nadriadení, ktorí ich mali vykorisťovať.

No toto nie je podnikanie. Úlohou podnikateľa nie je vyplňať formuláre, ale hľadať čo najlepšie využitie výrobných prostriedkov na to, aby najlepším možným spôsobom slúžili zákazníkovi. Lenin a iní Marxisti tak nevedeli o problémoch, ktorým čelili podnikatelia – nevyhnutná vzácnosť výrobných prostriedkov, neistota budúcich podmienok, ktorým sa bude musieť prispôbiť výroba a obrovské množstvo rôznych kombinácií technologických metód, z ktorých je nutné vybrať tú správnu na dosiahnutie najefektívnejšej možnej výroby.

O týchto problémoch nenájdeme vôbec nič v rozsiahlych dielach Marxa a Engelsa. Podľa nich sú „účtovníctvo a riadenie“ hlavnými vecami nevyhnutnými pre organizovanie a správne fungovanie spoločnosti. Ako tiež Lenin písal „účtovníctvo a kontrola“ boli v kapitalizme zjednodušené na najnižšiu možnú úroveň a podnikateľ tak dokáže ktokoľvek, kto vie „čítať a písať a pozná prvé štyri pravidlá aritmetiky.“ To je filozofia administratívneho pracovníka vo svojej plnej sláve.

Sociálna filozofia bežného človeka

Kapitalizmus, aký je a aký je vnímaný bežným človekom

Bežní ľudia vnímajú relatívne vysoký životný štandard a jeho stály rast ako proces, ktorý sa deje sám o sebe. Zvyčajne im nenapadne, že nejakú úlohu v tom mohol zohrať „bezohľadný individualizmus“ podnikateľov. V historickej evolúcii je podľa neho nepotlačiteľná tendencia k neustálemu rastu „produktivity“ jeho práce. Chamtiví podnikatelia tak podľa neho zbierajú plody jeho cennejšej práce na jeho úkor a nespravodlivo.

No rast produktivity práce nespadol z neba. Je výlučným dôsledkom väčšieho využívania kapitálu, a teda najmä používania lepších nástrojov a strojov. 100 pracovníkov v modernej továrni tak za rovnaký čas môže vytvoriť podstatne viac ako 100 pracovníkov v dielňach predkapitalistických čias. Termín „kapitál“ má už od čias Marxa veľmi negatívne konotácie. No práve väčšie množstvo kapitálu je dôvodom dramatického nárastu životnej úrovne v posledných storočiach. Rastúci kapitál v prepočte na osobu zvyšuje produktivitu práce a znižuje ceny výrobkov.

No populárna filozofia bežného človeka tieto fakty nesprávne interpretuje tým najžalostnejším možným spôsobom. Nové výdobytky, ktoré neboli známe jeho predkom, priniesla určitá mýtická vec s názvom „pokrok.“ Tento pokrok mal prebehnúť sám od seba a akumulácia kapitálu a podnikanie na tom nemajú žiadnu úlohu. Ak aj podľa tohto bežného človeka niekomu je možné za tento pokrok ďakovať, je to práve človek pracujúci v továrni pri výrobnom páse. Táto filozofia tak nevyhnutne vedie k pocitu vykorisťovania. Podnikatelia zlížu smotanu a odídu, zatiaľ čo pre pracujúcich zostanú len omrvinky.

No v kapitalistickej ekonomike nikto nie je chudobný len preto, lebo sú iní bohatí. Najbohatší z najbohatších nie sú dôvodom nikoho chudoby. Naopak, v kapitalizme bohatnú len tí, ktorí najefektívnejšie uspokojujú potreby druhých a tak zvyšujú ich životnú úroveň. Kapitalisti tak môžu prosperovať len do tej úrovne, do akej zvyšujú prosperitu druhých.

Antikapitalistický front

Socialistické hnutie a jeho snahy boli už vo svojich počiatkoch zdiskreditované v očiach ekonomickej teórie. No idey revolucionárov a reformátorov si našli uznanie u väčšiny ignorantských ľudí, ktorí boli hnaní závišťou a nenávišťou. Práve táto ignorancia vďačí za podporu socialistov. Ľudia totiž nepodporujú socializmus preto, že vedia, že zlepšia ich podmienky oproti kapitalizmu, ale preto, že tomu veria, napriek nespočetným dôkazom svedčiacim o opak.

Títo ľudia však tvrdohlavo odmietajú štúdium ekonómie a devastačnú kritiku socialistov zo strany ekonómov, keďže v ich očiach je ekonómia len abstraktná teória, a teda nezmysel. Hovoria preto, že veria len svojim vlastným skúsenostiam. No napriek tomu tvrdohlavo odmietajú prijať aj nespochybniteľné fakty týchto skúseností, a teda to, že životná úroveň bežných ľudí je neporovnateľne vyššia v krajinách s relatívne slobodnou ekonomikou ako v krajinách, ktoré majú od takejto ekonomiky ďaleko.

Literatúra v kapitalizme

Fanatizmus literátov

Existuje množstvo literatúry o tom, ako by rôzne opatrenia na obmedzenie kapitalizmu pomohli trpiacim masám. Či už ide o úverovú expanziu, minimálne mzdy, reguláciu cien komodít a nájomného alebo o iné návrhy, všetky tieto opatrenia majú spoločnú jednu vec – Ich výsledok je *z pohľadu samotných ľudí, ktorí ich podporujú*, ešte neuspokojivejší, ako bol pôvodný stav. Úverová expanzia krátkodobo stimuluje ekonomiku, no neskôr vedie k ešte väčšej kríze. Zákonné stanovenie miezd nad trhovú úroveň vedie nevyhnutne k vyššej nezamestnanosti. Regulácia cien nedostupných komodít spôsobuje to, že tieto komodity sú ešte nedostupnejšie.

Väčšina bežnej populácie však víta práve takéto „kompromisné“ opatrenia ako strednú cestu medzi bezbrehým kapitalizmom a plným komunizmom. Podobne aj intelektuáli podporujúci tieto riešenia sa vidia ako nestranní arbitri, ktorí nepatria ani do jedného z táborov.

No kapitalizmus a komunizmus sú dve nekompatibilné ideológie. Súkromná správa výrobných faktorov a verejná správa výrobných faktorov nie sú len protikladné, ale aj odporujúce si prístupy. Zmiešaná ekonomika ako niečo medzi kapitalizmom a komunizmom existovať nemôže. Nejde totiž o žiadnu strednú cestu ako kompromis medzi týmito dvoma prístupmi, ale o tretiu a úplne novú cestu, ktorá má svoje osobité vlastnosti. Tento tretí systém nazývajú ekonómovia intervencionizmom. Keď však ekonómovia poukazujú na to, že tento systém neprinesie ani ciele, ktoré sú žiaduce z pohľadu jeho zástancov, nie sú extrémistami. Títo ekonómovia len popisujú nevyhnutné dôsledky intervencionizmu.

Neekonomické námietky voči kapitalizmu

Argument ohľadom šťastia

Kritici obviňujú kapitalizmus na dvoch úrovniach. Po prvé, ako hovoria, vlastníctvo auta, televízie alebo chladničky nespraví človeka šťastným. Po druhé, stále je tu množstvo ľudí, ktorí nevlastnia žiadnu z týchto vecí. Oba tieto predpoklady sú pravdivé, no to nehovorí vôbec nič o nedostatkoch kapitalizmu.

Ľudia nevynakladajú svoju prácu na dosiahnutie dokonalého šťastia, ale na odstránenie čo najväčšieho množstva nepríjemností zo svojho života. Podobne ani úlohou lekára nie je spraviť pacienta šťastným, ale odstrániť jeho bolesť a pomôcť mu. Jedným z najväčších úspechov kapitalizmu je napríklad drastický pokles v detskej úmrtnosti. Kto by mohol popierať, že tento jav minimálne odstránil jeden z dôvodov ľudského nešťastia?

Nemenej absurdná je druhá námietka, a teda to, že pokrok neslúži všetkým ľuďom. Zmeny v ľudských podmienkach prinášajú najbystrejší a najenergetickejší ľudia. Oni vedú a zvyšok ľudstva ich nasleduje kúsok po kúsok. Inovácia je najskôr luxusom dostupným len pre niektorých, no postupom času je dostupná pre mnohých. Ak by si bohatí ľudia kedysi nekupovali televízie len preto, lebo si ich nemohli dovoliť aj chudobní, pokrok k týmto chudobným by neurýchlil, ale zabrzdil.

Materializmus

Kritici často plačú nad tým, ako je kapitalizmus materialistický a nehľadí na iné hodnoty, ako napríklad estetika. Do kontrastu je napríklad dávaný starý nábytok zachovaný v hradoch európskych aristokratických rodín so zbierkami v múzeách s lacnými vecami, ktoré sú vyrábané masovo. No títo kritici nevidia, že tieto zberateľské kusy boli vytvárané exkluzívne pre bohatých. Keď moderný priemysel začal poskytovať masám veci na

zlepšenie života, hlavnou starosťou bolo vyrobiť veci čo najlacnejšie, bez ohľadu na estetické hodnoty. Neskôr, keď pokrok kapitalizmu zdvihol životnú úroveň más, výroba sa začala orientovať aj na estetiku. Len romantizovanie minulých udalostí môže v dôsledku toho označiť kapitalizmus za materialistický.

Nespravodlivosť

Najhorším zo všetkých klamov je predstava, že „príroda“ dala každému človeku určité práva. Podľa tejto doktríny je príroda otvorená každému novému narodenému dieťaťu a je jej dost' pre všetkých. V dôsledku toho má každý spravodlivý a neodňateľný nárok voči svojim blíždym a voči spoločnosti, aby získal plný diel toho, čo mu príroda nadelila. Chudobní sú teda v núdzi nevyhnutne kvôli tomu, že ich nespravodliví ľudia pripravili o to, čo im patrí. Tieto krivdy by tak mal naprávať štát.

No každé slovo tejto doktríny je nepravdivé. Príroda nie je štedrá, ale skúpa. Obsadila svet zvieratami a rastlinami, ktoré majú v sebe zabudovaný impulz na ničenie ľudského života. Príroda disponuje živlami, ktoré sú často škodlivé pre ľudský život. Prežitie človeka a jeho blahobyt sú tak úspechom hlavného nástroja, ktorým ho príroda obdarila – rozum. Ľudia, ktorí spolupracujú pri deľbe práce vytvorili bohatstvo, o ktorom snílkovia hovoria ako o bezplatnom dare prírody. Vzhľadom na to je nezmyselné hovoriť o „prerozdelení“ tohto bohatstva ako o svätom alebo prírodnom princípe spravodlivosti. To, na čom záleží nie je prerozdeľovanie existujúceho bohatstva, ale posilňovanie inštitúcií, ktoré tvorbu bohatstva podporujú.

Všetci tí, ktorí odsudzujú kapitalizmus na morálnych základoch ako nespravodlivý systém si teda nesprávne vysvetľujú čo je kapitál, ako vznikol, ako je udržiavaný a aké výhody plynú z jeho využitia v procese výroby. Kapitál nie je dar prírody. Je to výsledok obmedzenia spotreby na

strane človeka. Je vytvorený a zvýšený sporením. Ani kapitál a ani kapitálové statky samé o sebe nemôžu zvýšiť produktivitu prírodných zdrojov a ľudskej práce. Len ak sú plody úspor múdro využité alebo investované, zvýšia produkciu v prepočte na jednotku vstupu prírodných zdrojov a práce. Ak sa tak nestane, tieto plody úspor sú premrhané.

Nárast miezd navyše nezávisí od „produktivity“ samotného pracovníka, ale od marginálnej produktivity celkovej práce. To jasne dokazuje fakt, že mzdy stúpili aj v odvetviach, kde sa „produktivita“ jednotlivca veľmi nezmenila. Práca kaderníka, čašníka alebo predavača sa napríklad v mnohých prípadoch zásadne nelíši od práce ich kolegov pred stovkami rokov, no napriek tomu títo ľudia zarábajú podstatne viac ako ich kolegovia v minulosti, pričom dôvodom je práve spomínaná marginálna produktivita práce.

Zamestnávateľ čašníka napríklad čašníkovi odopiera prácu v továrni, a preto musí jeho mzda zohľadňovať aj to, že čašník má túto alternatívu. V prípade tohto čašníka tak jeho vyššia mzda nepochádza zo žiadnych zásluh na jeho strane, ale z faktu, že nárast investovaného kapitálu prevýšil nárast pracovnej sily. Marx, Keynes a ani iní z kritikov „nespravodlivosti“ kapitalizmu nedokázali vyvrátiť to, že jediný spôsob, ako trvalo zvýšiť mzdy ľudí, je zrýchliť nárast dostupného kapitálu v pomere k celkovej populácii.